

פניני הפרשה

פנינים נפלאים לפרשת מקץ-ראש חודש

שנלקטו ע"י הרב אברהם פוליאס

גליון מס' 269

וְהָיָה מִקֵּץ שְׁנֵתַיִם יָמִים וּפְרָעָה חֹלֵם וְהָנָה עֹמֵד עַל הַיָּאָר (מא א)

כתוב במדרש רבה קץ שם לחושך איוב זמן נתן ליוסף כמה שנים ישב באפלה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום.

לכאורה היה לו לומר ויחלום פרעה בלשון עבר מדוע נאמר כאן ופרעה חולם בלשון הווה?

וביאר בספר קול שמחה ששאלה זו היתה קשה גם לרבותינו במדרש הנ"ל משום כך פירשו שלא היה זה חלום שחלם פרעה באקראי ואשר רק בדרך וממילא היה גורם לישועתו של יוסף, אלא חלום זה היה מכוון על ידי ההשגחה העליונה לסובב את יציאתו של יוסף מבית האסורים, ומשום כך הוזכר כאן פועל החלום בזמן הווה חולם, שכן אילו היה כתוב בלשון עבר חלם היה משמעו כי במקרה חלם פרעה את חלומו בתום שנתיים ימים לפתרון חלומותיהם של שר האופים ושר המשקים, ולא כן עתה כאשר הוזכר פועל זה בלשון הווה הרי במשמע כי מקץ שנתיים ימים היינו שהגיע הקץ שנקצב להיות באפילה היה פרעה כבר במצב חלומו וישועתו של יוסף כבר היתה מוכנה ועומדת, וכאשר הגיע קץ זמן היסורים של יוסף הצדיק כבר היתה סיבת ישועתו מוכנת.

שם:

כתוב בבראשית אמר רבי שמעון בר אבא על ידי שאמר זכרתי והזכרתי נוסף לו ב' שנים וכו', אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים על ידי שאמר לשר המשקים וזכרתי והזכרתי נוסף לו ב' שנים וכו'.

לכאורה דברי המדרש רבה סותרים את עצמם מינה וביה שתחילה משבח את יוסף אשר שם בה' מבטחו ואחר כך אומר שנענש בעבור כי פנה אל רהבים?

וביאר אדמו"ר מקאצק שהענין שמדובר מדרגה גדולה, היא מאד להיות נענש תיכף ומיד על מעשה ופעולה שעשה שהרי בזה מלמדים אותו שסטה קצת מדרכו ועל ידי זה יודע מה לתקן ולא כל אדם זוכה לכך, ודוקא יוסף הצדיק בזכות זה שהיה שלם במידת הבטחון ויגיע עצמו במידה זו כל ימיו זכה לשמירה עליונה זו, ואם כן אין זו סתירה שאדרבה בגלל מעלתו נענש מיד ב' שנים, משום שהוא שם בה' מבטחו.

וְהָנָה מִן הַיָּאָר עֹלֵת שְׁבַע פְּרוֹת יְפוֹת מֵרָאָה וּבְרִיאת בֶּשֶׂר וּתְרַעֲנָה בְּאָחוּ (מא ב)

למה הזכיר על היאור היה ראוי לומר על שפת היאור כמו שאמר ותעמודנה אצל הפרות על שפת היאור וכן פרעה עצמו בספורו ליוסף הזכיר בחלומו הנני עומד על שפת היאור?

וביאר רבינו בחיי שזה ספור גלתה לנו התורה בזה מחשבתו הרעה כי היה בחלומו מענין מחשבתו שהיה עושה עצמו אלוה והיה נילוס יאורו, ומפני זה הזכיר על היאור, ראה בחלומו כי היה שליט על היאור ומושל עליו כענין שכתוב (יחזקאל כ"ט) לי יאיר ואני עשיתי ופרעה בספורו שינה הענין ואמר על שפת היאור כי היה נבהל בעני החלום והוא שכתוב ותפעם רוחו ונתבייש לתת גדולה לעצמו שיאמר על היאור ולכן אמר על שפת היאור.

וּתְבַאֲנָה אֶל קַרְבְּנָה וְלֹא נֹדַע כִּי בָאוּ אֶל קַרְבְּנָה וּמֵרָאִיהֶן רַע כְּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וְאִיקָץ (מא כא)
לכאורה צריך להבין לעיל בעת חלום פרעה אמנם כתוב שראה שהפרות רעות המראה אכלו את יפות המראה ואך לא הוזכר שם שלא נודע כי באו אל קרבנה שלא נהיה כל שינוי אחר אכילתם? וביאר רשב"ם שכך אמר פרעה עכשיו ליוסף עתה אני זוכר כי בשעת החלום נדמה כאילו לא באו אל קרבנה אבל למעלה (פסוק ד) לא היה ראוי לכתוב אלא ראיית האכילה שראה שזו אוכלת זו, אבל מה שחשב פרעה בלבו על מה שהיה תמה שמראיהן רע כאשר בתתילה לא היה ראוי לכתוב.

שְׁבַע פְּרוֹת הַטְּבַת שְׁבַע שָׁנִים הָנָה וְשְׁבַע הַשְּׁבָלִים הַטְּבַת שְׁבַע שָׁנִים הָנָה חֵלֹם אָחִד הוּא, וְשְׁבַע הַפְּרוֹת הַרְקוֹת וְהַרְעַת הַעֲלֵת אַחֲרָיהֶן שְׁבַע שָׁנִים הָנָה וְשְׁבַע הַשְּׁבָלִים הַרְקוֹת שְׁדָפוֹת הַקְּדָיִם יְהִי שְׁבַע שָׁנֵי רַעַב (מא כו-כז)
למה כתוב פרת הטובות כתיב חסר?

וביאר בספר טעמא דקרא ששבע הפרות הרעות כתיב פרות מלא כי דבר טוב מרגישין רק בתחלתו ואחר כך מתרגלין אליו ולא מרגישים טובה ולכן כתיב חסר אבל בדבר רע מרגישין ברעתו כל יום.

וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֶל עֲבָדָיו הַנְּמַצָּא כִּזְהָ אִישׁ אֲשֶׁר רֹחַ אֱלֹקִים בּוֹ (מא לח)

למה התכוון פרעה כאשר אמר כזה?

וביאר בספר מנחת כהן שבגמרא (תענית ז.) מסופר על בתו של קיסר אשר שאלה את רבי יהושע בן חנניה מדוע הניח הקב"ה את חכמתו בכלי מכוער והיינו ברבי יהושע בן חנניה אשר לא היה יפה מראה, לשאלה זו השיבה התורה היא כמו יין הטוב המשתמר יותר דוקא בכלי של חרס כלים פשוטים, שואלת הגמרא והרי מצאנו שיש אשר הם גם לומדים וגם יפים, משיבה הגמרא כי אילו היו מכוערים היו לומדים יותר הרי שככל שאדם יפה יותר כך חכמתו קטנה יותר וזו היתה התפעלותו של פרעה כשראה את יופיו של יוסף ויחד עם זאת נוכח לראות את חכמתו הגדולה שני מצבים אשר בדרך כלל אינם דרים בכפיפה אחת קרא בהתפעלות הנמצא כזה יפה תואר ויפה מראה כיוסף איש אשר רוח אחת בו אשר יחד עם זאת הוא חכם נבון.

אַתָּה תִּהְיֶה עַל בֵּיתִי וְעַל פִּיךָ יִשָּׁק כָּל עַמִּי רַק הַכֹּסֵא אֲגַדֵּל מִמֶּךָ (מא מ)

יש להתבונן בהנהגת פרעה איך שהוציא אדם עלום שם מן הבור והשליטו על כל ארץ מצרים, ונתן לו כל הסמכויות לנהל כלכלת מצרים וכו' שנאמר אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל דבר רק הכסא אגדל ממך, ואחר כך אמר לו ובלעדך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים התבטל התבטלות מוחלטת ליוסף ולכל מוצא פיו, מאידך גיסא אותו פרעה עצמו ובאמת אין נפקה מינה אם זה היה פרעה בעצמו או לסוברים שהיה זה פרעה אחר רואה איך שמשה ואהרן נכנסים אליו, וכדאיתא במדרשים כמה וכמה ניסים ופלאים אירע להם בעת כניסתם וכל דבר מדבריהם מתקיים ועם כל זאת מורד ואומר מי ה' כי אשמע בקולו הלא ראה הרבה יותר מאשר ראה בימי יוסף?

וביאר הגר"ד פוברסקי שהבדל בין פרעה שהיה בימי יוסף לבין פרעה בימי משה רבינו לכאורה מפליא הוא מאד, אמנם הענין הוא פשוט מפרעה שבימי יוסף לא נדרש מאומה הוא נשאר על מלכותו ועל ידי שמסר ליוסף הנהגת המדינה לא חסר מאומה אדרבה הוא הצליח בימיו פקיד טוב שיכלכל את מדינתו, ויוסף מנהל הכל עבורו רק הכסא אגדל ממך, וכיון שלא נדרש ממנו מאומה והוא לא נחסר דבר, ועל כן ראה מיד את האמת כמו אדם המשוחרר מכל הבליים וטמטום הלב שהרי הוא רואה בבהירות ובפשטות מי ברא אלה ומכיר את האמת ומה שאין כן פרעה שהיה בימי משה היה נדרש ממנו לשחרר את ישראל ממלכותו ולהוציא עם שלם לחירות, והרי היה צריך לתת ולהחסיר מעצמו, והוא כבר אינו רואה כלום, מראים לו בחוש באותות ובמופטים והוא אינו ראה מי ה'.

וַיִּקְרָא פְּרָעָה שֵׁם יוֹסֵף צְפֹנָת פַּעֲנָח וַיִּתֵּן לוֹ אֶת אֲסֹנַת בֵּת פּוּטִי פֶּרַע כֶּהֵן אֵן לְאִשָּׁה וַיַּצֵּא יוֹסֵף עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם (מא מה)

למה היה צריך לכתוב את זה?

וביאר בספר טעמא דקרא שהוצרך לספר זה שאלמלא כן היו האחים שומעים שקורין לו יוסף ומבינים שאולי הוא יוסף אחיהם ולכך סבבו מן השמים שישנה את שמו כדי שלא ירגישו.

וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הֶקְטַן אֶת אֲבִינוּ הַיּוֹם וְהֶאֱחָד אֵינָנוּ (מב יג)

למה היה צריך לכתוב שנים עשר עבדיך מרגלים?

וביאר בספר טעמא דקרא שהביאו לו ראייה שאינם מרגלים ואיך יתכן שישלחו י"ב אחים מרגלים הרי מיד יבינו שהם מרגלים שאם לא כן למה באו כולם, ועל זה השיב יוסף הוא אשר דברתי מרגלים אתם כלומר משום שיש לכם תשובה זו להוכיח שאינכם מרגלים לכן לא נתייראתם ובאתם ומזה ראייה שבאמת אתם מרגלים.

וַיֹּסֶף אֶתְּם אֶל מִשְׁמַר שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וְחַיּוּ אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יְרֵא, אִם כְּנִיִּים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֹאסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶּם וְאַתֶּם לְכוּ הַבֵּיאוּ שָׁבֵר רַעְבּוֹן בְּתִיכֶם (מב יז-יט)

כתוב ברש"י ד"ה "משמר" בית האסורים.

מפני מה אסר תחילה את כולם ורק אחרי ג' ימים אמר להם אחד יאסר וכו' ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכם, היה יכול לעשות כך מיד לכתחילה לאסור אחד בבית הסוהר ולשלוח שאר האחים עם האוכל?

וביאר מרן הגרי"ז שמשמע שמה שהסכימו האחים שאחד יאסור בבית הסוהר כי על ידי זה יתן להם תבואה לחזור לבתיהם ושהוא היה זקוק להסכמתם על זה (עיין ברמב"ן) והנה במשנה (תרומות יב יב) אמרו וכן נשים שאמרו להם עכו"ם תנו אחת מכם ונטמאה ואם לאו הרי אנו מטמאים את כולכם יטמאו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל ובירושלמי (שם) תני סיעת בני אדם שהיו מהלכים בדרך פגעו להם גוים ואמרו להם תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו אנו הורגים את כולכם אפילו כולם נהרגים אל ימסרו נפש אחת מישראל ועיין שם שכתב זה דוקא בשלא ייחדו להם שם אבל בייחד להם שם שרי אולם אין זו משנת חסידים, והרמב"ם כתב כי דין זה שייחד להם שם שרי, הוא הלכה ואין מורין כן, ואם כן יובן שודאי האחים השבטים הקדושים לא היו מוסרים לו ולכן על כרחך היה צריך לאסור את כולם ורק אחר כך לשחררם חוץ מאחד מהם שבאופן כזה מותר.

אִם כְּנִיִּים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֹאסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶּם וְאַתֶּם לְכוּ הַבֵּיאוּ שָׁבֵר רַעְבּוֹן בְּתִיכֶם, וְאַתֶּם אֲחִיכֶם הֶקְטַן תְּבִיאוּ אֵלַי וַיֹּאמְרוּ דְבָרֵיכֶם וְלֹא תַמּוּתוּ וַיַּעֲשׂוּ כֵן (מב יט-כ)

צריך ביאור שהרי רק לבתר כן (בפסוק כד) כתיב ויקח מאתם את שמעון ואם כן מה זה ויעשו כן דקאמר כאן?

וביאר בספר טעמא דקרא שויעשו כן הוא כלל שאחריו פרט (כמו שפירש רש"י לעיל ב ח) והיינו שבאמת עשו כל מה שיוסף אמר להם שהשאירו אחד בבית המשמר והם הלכו לביתם והביאו את אחיהם הקטן ואחר כך חוזר ומפרש בפרטות כל דבר כיצד היה על פי הסדר.

וַיְצַו יוֹסֵף וַיִּמְלֹאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהַשִּׁיב כֶּסֶף הֵם אִישׁ אֶל שְׁקוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֹדֶה לְדֶרֶךְ וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם כֵּן (מב כה)

מה ראה יוסף לצוות להשיב את כספם?

וביאר הגרי"ז מבריסק שאפשר וידחקו את עצמם על אף הרעב הכבד ולא יחזרו שוב למצרים ואולם ודאי יחזרו למצרים כדי להשיב כסף שאינו שלהם, וכדי להיות בטוח כי יחזרו למצרים הביא אותם לידי מה שיהיה נראה להם כממון שאינו שלהם כדי שיוכרחו לחזור למצרים עם הרעב אפשר להסתדר אך לא עם האיסור.

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֲתִי שְׁכַלְתֶּם יוֹסֵף אֵינָנוּ וְשָׁמְעוֹן אֵינָנוּ וְאַתֶּם בְּנֵימָן תִּקְחוּ עִלַּי הִיוּ כְלָנָה (מב לו)

מפני מה הוסיף יעקב ואמר כי עליו היתה צרת יוסף שמעון ובנימין והלא הכל יודעים כי אין צער צער האב על בניו?

וביאר הגר"א מוילנא שכאשר שלחה רבקה את יעקב כדי ליטול את הברכות סירב יעקב ונימק את סרובו בחשש מפני קללתו של יצחק, ולטענה זו מצאנו שענתה רבקה "עלי קללתך בנך" (בראשית כ יג) ומדוע השתמשה רבקה רבקה בביטוי זה ולא אמרה לו באופן פשוט יותר כי לא יקלל אותי, אלא שרמז גדול רמזה לו רבקה במילה עלי' המורכבת מראשי התיבות של נושאי צרותיו של יעקב עשו לבן ויוסף, והתכוונה רבקה לומר לו כי אל לו לחשוש מקללת יצחק שכן יודעת היא בנבואה כי כל צרותיו של יעקב קצובות ומדודות קצפו של עשו רמאותו של לבן ורוגזו של יוסף אלו ולא יותר, ואכן כך היה, אלא כאשר נאסר שמעון ואף על בנימין רחפה הסכנה, אמר יעקב כמתאונן עלי היו כלנה כלומר לא נגזרה עלי אלא צרותיהם של עשיו לבן ויוסף וכמו שהבטיחה אמי ואם כן כיצד זה מתרחשות עלי עוד צרות נוספות, רק מאוחר יותר כאשר נוכח לדעת כי כל צרת שמעון ובנימין לא היתה אלא לשעה הבין כי צדקה אמו וכי אכן באו עליו אותן צרות אשר אמרה לו ולא יותר.

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם כֵּן אַפּוֹא זֹאת עֲשׂוּ קַחוּ מִזְמַרְת הָאֶרֶץ בְּכֻלֵּיכֶם וְהוֹרִידוּ לְאִישׁ מִנְּחָה מַעֲטַ צָרִי וּמַעֲטַ דָּבָשׁ נְכֹאת וְלֹט בְּטָנִים וּשְׂקָדִים (פרק מ"ג פסוק י"א)

למה שלח לו ו' דברים?

וביאר בספר טעמא דקרא שרצה לשלוח לו מכל מין שמברכין עליו ברכה כללית לאפוקי פת ויין שהיא ברכה פרטית, מעט צרי תחת ברכת הריח שצרי הוא הראשון לסמני הקטורת, מעט דבש ברכת שהכל, נכאת הוא שיעוה כדפירש"י הוא ברכת האור ששעוה להדלקה (עי' תו' שבת כ: ד"ה עד) לוט הוא ברכת הראייה כמו שכתוב בברכות נ"ד: על לוט מברך זוכר את הצדיקים ושלח לו מין שנקרא כן לרמז הענין בטנים ושקדים ברכתם האדמה והעץ.

וַיֹּאמֶר חֲלִילָה לִי מַעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגִּבְעִי בְּיָדוֹ הוּא יְהִי לִי עֶבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשִׁלּוֹם אֶל אֲבִיכֶם (מד ז')

לכאורה היה יכול לומר לכו לשלום לדרככם?

וביאר רבינו בחיי שכל הפרשה מבוארת באחי יוסף לשעה ורומזת לעשרה הרוגי מלכות לדורות אשר עלו לשלום אל אביהם שבשמים, ועין מה שכתוב שם לעיל ועל כן תמצא בפרשה זו י' פעמים האנשים לרמז על עשרה הרוגי מלכות והיה לו לומר אחי יוסף או בני יעקב ואלו הן "ויקחו האנשים את המנחה הזאת", "הבא את האנשים", "כי אתי יאכלו האנשים", "ויבא האיש את האנשים", "ויראו האנשים", "ויבא האיש את האנשים", "ויתמהו האנשים אמתחת האנשים", "והאנשים שלחו אחרי האנשים", הרי עשר פעמים אנשים ואלו הם עשרה הרוגי מלכות רבן שמעון בן גמליאל ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול וכו' ועליהם אמר דוד המלך ע"ה (תהילים ט"ז) כי דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים.

העלון נתרם להצלחת התורם ובני ביתו בכל מעשה ידיהם

ולרפ"ו הרב אליעזר בן מרים בתושח"י והילד שמואל בן צביה בתושח"י

והרב יצחק בן צביה בתושח"י

ולזרע של קיימא לאברהם בן מיכל ונעמי בת אסתר יהודית בקרוב ובנקל

ולע"נ רבינו מרן שר התורה רשכה"ג ר' שמריהו יוסף חיים ב"ר יעקב ישראל קניבסקי צוק"ל

נלב"ע ביום שושן פורים תשפ"ב ת.נ.צ.ב.ה.

וסבי הרב אברהם ב"ר אליעזר פוליאס צוק"ל נלב"ע ב' טבת זאת חנוכה תשנ"א

וסבתי מרת מלכה בת ר' צבי יצחק קריזר ע"ה נלב"ע י"ב תשרי תשפ"ג

ניתן לקבל את העלון במיל: 4157546@gmail.com

אפשר לבקש גם בפלאפון אבל רק בין הסדרים 0534157546

ניתן להוריד את העלון באתר דרשו, ביום חמישי. הדרכה: נכנסים לדרשו ובוחרים הורדת עלונים, לחפש עלון בשם פנינים נפלאים, (לעלון קוראים פניני הפרשה – פנינים נפלאים).